

Det kristne menneskesynet

Af John Steinar Jacobsen ©

Artikkel i NLA's menneskesynsbok *Hva er et menneske?* NLA-forlaget, 1996. ISBN 82-7468-036-7

- I. Et riss av utviklingen i menneskets selvforståelse
 - 1. Det teosentriske menneskebildet
 - 2. Det antroposentriske menneskebildet
 - 3. Det forvirrede menneskebildet
- II. Hovedmomenter i et kristent menneskesyn
 - 1. Skapt i Guds bilde
 - a) I relasjonenes krysspunkt
 - b) En helhet av ånd, sjel og legeme
 - c) Verneverdig
 - 2. Det mennesket har, har det fått
 - a) Mennesket lever av Guds gavmildhet
 - b) Mennesket er dødelig
 - c) Kjenn deg selv, kjenn Herren
 - 3. Menneskets storhet, feilbarlighet og sårbarhet
 - a) Lite, men stort og godt
 - b) Mennesket feiler
 - c) Menneskelig lidelse og medlidelse
 - 4. Rettferdiggjort ved tro

DET KRISTNE MENNESKESYNET[1]

Glem ei, du er støv! Glem ei, du er mere end støv!
(Henrik Wergeland i *Skabelsen, Mennesket og Messias*)

I følge Immanuel Kant arbeider *filosofien* med fire hovedspørsmål: hva kan jeg vite? (erkjennelsesteori), hva skal jeg gjøre? (moralfilosofi), hva kan jeg håpe? (religion), og: hva er mennesket? (antropologi). *Teologien* er selvsagt også engasjert i disse spørsmålene, og de griper over i hverandre. Når vi i det følgende skal fremstille visse sider ved den kristne antropologien, vil det religiøse og moralske perspektivet også trekkes med, mens erkjennelsesproblemet her er holdt utenfor.[2]

Den russiske skuespiller teaterinstruktør Konstantin Stanislavskij (1863-1938) var også opptatt av fire spørsmål, som han la inn over skuespillerne når han skulle få dem til å leve seg inn i sine roller: Hvor kommer jeg fra? Hvem er jeg? Hvorfor er jeg her? Hvor går jeg? Disse spørsmålene kan også oppfattes som eksistensielle spørsmål som mennesket kan stille om sin "plass i livet", hvor vi alle har vår "rolle å spille". I vår behandling av menneskesynet vil vi underveis bl.a. forsøke å si noe om hva kristentroen svarer på disse spørsmålene.

I. Et riss av utviklingen i menneskets selvforståelse

La oss først minne om noe som ikke lenger er selvsagt: at mennesket i den kristne kulturkrets en gang har sett seg selv innvevd i et større hele, i *den store bibelske fortellingen*, som begynte med skapelse og syndefall og som fortsatte med Guds frelseshistorie med patriarkene og Israelfolket;

den historien som tok en avgjørende vending med Jesus fra Nasaret og som skal fullbyrdes når himmel og jord nyskapes - etter at evangeliet om Guds Rike er forkynt for alle folkeslag.

1. Det teosentriske menneskebildet

Det europeiske mennesket levde i middelalderen og lenge etter reformasjonen med *et teosentrisk*^[3] *selvbilde*. Livet var ikke lukket inne mellom unnfangelse og død. Man så sitt liv under evighetens synsvinkel. Den enkelte er en del av Guds historie med menneskeslekten, og det er menneskets lodd én gang å dø. Men når mennesket på regnskapets dag skal stå til rette for sitt liv, får Guds dom konsekvenser for evigheten. Kirken var den sentrale premissleverandør når mennesket skulle tenke om seg selv. Det var den kristne tradisjon som dominerte fortolkerkulturen. Mennesket forstod seg selv innenfor det kristne verdensbilde og i lys av det bibelske Guds-bilde. At mennesket hadde et teosentrisk perspektiv på virkeligheten, innebar altså at det forstod seg selv som skapt i Guds bilde, som adressat for frelsen i Jesus Kristus og for fornyelsen ved Den Hellige Ånd. Man levde med den spenningen og det evighetsalvor som springer ut av at dette liv etter kristen forståelse har en dobbel utgang.

Men et teosentrisk livsperspektiv innebar også at mennesket forstod seg selv som heteronomt (eller mer presist: som teonomt) bestemt. Det vil si at det var Skaperen og Hans åpenbaringsord som hadde det avgjørende ord å si også for hvordan livet skulle leves. Det teosentriske selvbildet hadde altså ikke bare konsekvenser for tro og lære, men også for menneskets etikk og moral.

2. Det antroposentriske menneskebildet

Fra opplysningstiden av, men med røtter i renessansen, er det imidlertid andre instanser som bryter igjennom og som mer og mer preger fortolkerkulturen. I naturvitenskapen blir det geosentriske verdensbilde avløst av det heliosentriske, og jorden blir langt på vei rykket ut av Skaperens blikkfelt. Mens middelalderen i sin tenkning om verden og menneskets plass i den hadde tatt utgangspunkt i Gud, så tok renessansehumanistene - i det de grep tilbake til antikkens filosofer - utgangspunkt i mennesket. Enkeltmennesket ble betraktet som noe enestående stort og verdifullt. Og da renessansehumanismen parret seg med opplysningstidens rasjonalisme og gjorde opprør mot kirkelige autoriteter, ble det selvbevisste mennesket og *det antroposentriske menneskebildet* unnfanget.

Man begynner nå for alvor å sette spørsmålstegn ved Gud. Først viker teisme for deisme, og vi får en humanisert kristendom. Men deretter blir teologien rett og slett til antropologi, om vi maler historien med særdeles bred penn. Mennesket blir menneskets Gud (Jf. Feuerbach!). Dette fører til at mennesket mer og mer forstår seg som autonomt, ikke lenger som teonomt bestemt. Mennesket er sin egen hersker og herre i kraft av sin fornuft, sin vitenskap, sin teknologi og sin produksjonsevne. Det setter selv standarden og rettesnoren for sitt liv.

Men dette selvbevisste mennesket kom etterhvert også til å bære på en konflikt med seg selv. Det blir nemlig utsatt for *et darwinistisk sjokk*. Mennesket får høre at det ikke er unikt i forhold til den øvrige natur. Mennesket er bare et tilfeldig og foreløpig evolusjonsprodukt. Dermed får mennesket visse problemer når det skal beskrive seg selv. Det blir vanskelig å si at mennesket er noe mer enn et høytstående dyr, "ein Spitzentier". Og dessuten: hvis mennesket har en dyrisk fortid, er det kanskje heller ikke så sikkert at det vil få en menneskelig fremtid?

Som om ikke det var nok, ble mennesket deretter utsatt for *det freudianske sjokk*. Det viste seg at mennesket heller ikke var så fornuftstyrt og selvstendig som det yndet å tro. Jeget er styrt av

ubevisste, biologiske drifter. Mennesket er ikke autonomt, det kan være svært så avhengig av arv og oppvekstmiljø. Våre emosjoner er dypt preget av konflikten mellom driftsimpulsene og overjeget, som representerer autoritetenes normer.

Omtrent samtidig med dette freudianske sjokket kom et tredje: *sjokket etter de ufrakommelige kjennsgjerningene i den første verdenskrig*. Det verste var kanskje ikke at mennesket stammet fra apene, eller at det var så behersket av sin undertrykte parringslyst. Verre var det at mennesket i forhold til dyrene viste en ny og "umenneskelig" grusomhet. Mange opplevde at den liberale humanismens optimistiske tro på mennesket led et sviende nederlag på slagmarkene.

3. Det forvirrede menneskebildet

Videre utover i vårt århundre er den konflikten mennesket fikk med seg selv blitt til en *identitetsforvirring* for mennesket. Enkelte kulturradikalere tolket riktignok nederlaget som en seier. De grep freudianismen som et nytt frigjøringsmiddel, som en mulighet for forløsning fra overjeget og de fortrenge herskerne i det ubevisste. Men nå er også denne kulturradikalismen kommet i strid med seg selv. Nå viser det seg nemlig at *savnet av* et tydelig overjeg kan være minst like sjebnesvangert for den enkelte og for fellesskapet som et *for dominerende* overjeg. For et menneske uten skyldfølelse føler seg heller ikke skyldig til å vise barmhjertighet.^[4] Og hvordan skal vi da handskes med volden når den trenger like inn i sløydsalen og elevenes gymgarderobe?

Vår egen tids tolkere av menneskelivet har påtagelige vansker ikke bare med å si når livet begynner eller når det bør avsluttes, men også med å si hva mennesket egentlig er. Menneskebildet er blitt pulverisert i et mangfold av vitenskaper. Universitetet - som i sin tid var dominert av teologien - er blitt et "multiversitet" uten en felles forståelse av mennesket. En biolog kan se mennesket som et resultat av tilfeldige cellekombinasjoner. Psykologen ser oss som produkter av arv og miljø, og økonomene definerer oss i sine modeller som priskefaste nyttemaksimerere, osv. Studenten står ofte tilbake *med et fragmentert og dermed redusert menneskebilde* - for hvem kan sette bitene sammen til et hele? Om vi vil finne et samlende perspektiv på mennesket og på livets mål og mening, er vi i stor grad overlatt til oss selv. Dermed blir menneskebildet lett *individualisert*.

Max Scheeler setter vårt århundres identitetsforvirring på spissen når han sier: "Mennesket vet ikke lenger hvem det er, og det vet at det ikke vet det. Og det siste er verre enn det første." Etter tvilen på Gud, kom altså tvilen på mennesket.

Menne skissen avspeiler selvsagt ikke alles opplevelse av menneskebildet i vår tid. Men nå står vi her altså - etter tusenårsmarkeringen for kristningen av Norge - og spør på nytt: Hva er et menneske etter kristent syn?

II. Hovedmomenter i et kristent menneskesyn

Vi kunne her gitt en oversikt over ulike historiske og aktuelle kristne menneskesyn. For der finnes naturligvis ikke noe slikt som *det* kristne menneskesynet. Det finnes ulike kristne menneskesyn, f.eks. på konfesjonell basis. Det katolske, det lutherske eller det menneskesynet som forkynnes i nyere kristne fellesskap, som f.eks. i den såkalte "trosbevegelsen", er slett ikke identiske. Og om vi hadde gått til fattige kristne i Sao Paulo eller i Sør-Afrika, ville nok de ha vektlagt andre sider ved menneskesynet og de konsekvenser det bør få, enn vi ofte gjør som lever i vesterlandsk overflod. Jeg velger imidlertid å gjøre rede for hovedmomentene i mitt *lutherske* menneskesyn og for noen av de konsekvenser dette synet på mennesket etter min mening bør ha, bl.a. for pedagogikk og etikk. Flere viktige menneskesynsmomenter i det følgende vil likevel ikke være særlutherske, men

felleskristne - noe som ikke er mer enn naturlig, ettersom alle kristne har *Bibelens* antropologi som en felles basis for sitt menneskesyn.

Allerede fra Mosebøkens første sider blir det klart at den som har et bibelsk utgangspunkt for antropologien ikke kan si noe om mennesket uten å tale om Gud. Mennesket står nemlig ikke i sentrum for interessen i Bibelen. Der står den ene Gud og Herre, han som på endegyldig vis har åpenbart seg i Jesus Kristus. Men alt Bibelen sier om Gud viser ham som engasjert i og for mennesket. Bibelen byr oss med andre ord ikke noen sammenhengende fremstilling om mennesket eller av et menneskesyn som sådan. Men vi finner likevel i summen av Bibelens enkelttekster et bilde av mennesket med både høyde, dybde og bredde, ikke minst i Det gamle testamente.

1. Skapt i Guds bilde

Det første og største som sies om mennesket er dette: "Da sa Gud: "La oss skape mennesker i vårt bilde, som et avbilde av oss!"" (1 Mos 1,26a).

I følge kristen tro er mennesket altså ikke et tilfeldig evolusjonsprodukt. På Stanislavskijs spørsmål om hvor jeg kommer fra, svarer Bibelen: Jeg har mitt utspring i Guds fantasifulle og kjærlige skapervilje. I forplantningslærens perspektiv ble jeg nok formet etter konsepsjonen av mors og fars celler, men i et bibelsk perspektiv er det samtidig slik at det er *Gud* som "har vevd meg i mors liv". Han "så meg dengang jeg var et foster" (Sal 139,13.16). Ja, Bibelen sier faktisk at et menneske er kjent av Gud *før* det ble formet i mors liv og at det er elsket med en *evig* kjærlighet (Jer 1,5; 31,3). Når da barnet i sin umettelige nysgjerrighet spør hvor det var *før* det kom inn i mammas mage, så gir det altså mening å si at det var i Guds skapertanke.

Om ikke alle mennesker i like høy grad opplever å være ønsket eller elsket av sine nærmeste, så vil de bibelske forfattere at alle skal vite seg ønsket og elsket av sin Skaper. Han har ikke bare talt hvert hår på vårt hode (Matt 10,30); han kjenner hver lille flik av vårt genom, av vårt svimlende sammensatte DNA-molekyl, og han elsker hver minste bit av det. Det kan vi vite av den "*anerkjennelsesformelen*" som går som en rød tråd gjennom skapelsesberetningen, og som - etter at Gud har skapt mennesket - lyder slik: "Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt" (1 Mos 1,31; jf. 1,10.12, osv.). Med disse ordene vedkjenner Gud seg med glede alle sine skapninger.

Men bare mennesket blant alle arter sies å være skapt "i Guds bilde" (1 Mos 1,27). I dette underlige uttrykket ligger det viktigste og mest typiske for det bibelske menneskesynet. Men det har vært mange diskusjoner gjennom tolkningshistorien om hva "gudsbildet" egentlig betyr. Mange har ment at det går på noe som har med Guds *utrustning* av mennesket å gjøre, en utrustning som skiller oss fra andre skapninger. Noen har tenkt på *det fysiologiske*: at mennesket går oppreist, på to. Andre mener gudsbildet henspiller på menneskets *intellektuelle* evner: taleevne, tenkeevne, evnen til å skape kultur, osv. Og det er klart at slike synspunkt har noe å si for Bibelens forståelse av mennesket, f.eks. i forhold til dyrene. Men skapelsesberetningen knytter ikke menneskets menneskelighet til visse *egenskaper* ved mennesket. Det ville da også lett kunne føre til en gradering av mennesket. For det er jo ikke alle som har alle disse egenskapene, og det er heller ikke slik at hvert menneske er i besittelse av dem fra unnfangelse til død.

Mennesket har etter sigende ca. 99% av sitt DNA til felles med gorillaen. Regnet i prosent er det en forskjell som ikke er større enn den genetiske forskjellen mellom en kineser og en nordmann. Så menneskets primat i forhold til dyrene er slik sett beskjedent. Men dyrene er ikke skapt "i Guds bilde". Mennesket er fra biologiens side uomtvistelig bærer av et "animale", selv om det ikke går på

fire. Mennesket er - som dyrene - et stykke *natur*. Men mennesket er samtidig en *unik* skapning, satt til et *kulturoppdrag* som f.eks. også innebærer råderett over dyrene.

a) I relasjonenes krysspunkt

Mer treffende til teksten i 1 Mos 1,27 er det nok derfor å si at det å være "skapt i Guds bilde" heller går på at mennesket - ulikt alle andre skapninger - ved Guds tiltale får en bestemt *status* og blir satt inn i en særegen *relasjon* til Gud, sitt medmenneske og den øvrige natur. Mennesket settes inn i et krysspunkt av relasjoner: med et forhold "oppover" til Gud Herren over seg, et forhold "utover" og "innover" til mennesker ved sin side og til seg selv, og et forhold "nedover" til naturen under seg. Gudsbildet er med andre ord ikke noe vi finner ved å studere mennesket isolert. Det er noe vi fanger inn først når vi ser mennesket som et *relasjonsvesen*.

Menneskets menneskelighet, dets "humanum", legger vi først merke til når vi ser at det ikke er noen annen skapning Gud omtaler og taler slik til, som han taler til mennesket. Herren setter mennesket inn som sin betrodde forvalter på jorden, med myndighet til å råde over den øvrige skapningen (1 Mos 1,26b og 28f). Han setter det til å dyrke og passe Paradishagen (1 Mos 2,15), og der oppsøker han sitt menneske og etablerer kontakt med det på en måte som er unik når han spør: "Menneske, hvor er du?" (1 Mos 3,9). Mennesket er rett og slett *det vesen Gud spør etter og vil ha et særskilt forhold til*. I kraft av å være Guds avbilde stilles mennesket i et åpent og tillitsfullt forhold til Gud Herren - med fri adgang til å spise av alle trærne i Paradishagen, unntatt det som bringer død (1 Mos 2,8ff). Også profeten Amos betoner at mennesket er den eneste skapning Gud meddeler seg til (Amos 4,13). Dette *Guds-forholdet* får betydning for vår selvvurdering og for vår vurdering av mennesket i alle dets biologiske utviklingsstadier og i alle grader av fysiske eller intellektuelle evner og forhold og varianter. I det at mennesket er skapt i Guds bilde, at det er gjenstand for hans uvilkårlige og rause kjærlighet, kan mennesket hente beviset på egen og andres umåtelige verdi. Mot enhver "jantelov" som vil hindre mennesket i å tro at det "er noe", kan man respektere seg selv som Guds verdifulle avbilde.

I gudbilledligheten kan mennesket også gjenkjenne sine *medmennesker* som søsken - uavhengig av alder, kjønn, hudfarge, politisk oppfatning eller gruppetilhørighet. Som "gudlik" skal mennesket også se seg som vokter av Guds skjønne, grønne verden, som en ansvarlig *forvalter* av jordens ressurser - med rett til å nytte og utnytte naturen, men uten rett til å utbytte den, til skade for kommende slekter.

Men i relasjonenes krysspunkt står mennesket også som "mannlig" og "kvinnelig". Mennesket er dermed ikke bare bestemt til et allment, medmenneskelig fellesskap men også til et særskilt fellesskap med sin "make". "Til mann og kvinne skapte han dem," for, heter det, "det ikke er godt for mannen å være alene" (1 Mos 1,27; 2,18). Blant dyrene finner mannen ikke noen som kan være hans motsvarige. Han trenger en som han kan si om er "kjøtt av mitt kjøtt" (1 Mos 2,19ff). Dette leder frem til det ordet som av Jesus blir bekreftet som et ord om ekteskapet: "Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett" (1 Mos 2,24; Matt 19,5). At mann og kvinne blir "ett", sikter nok både på den fulle kjønnslige forening og på det normale resultatet av en slik forening: et felles avkom. Fra denne dypeste relasjonen mellom mann og kvinne har vi alle vårt utspring.

Det kristne menneskesyn vil derfor - når det ser mennesket i relasjon til sitt medmenneske - måtte ta et oppgjør med all selvtilstrekkelig individualisering av menneskebildet. Som en tysker uttrykker det: "Ein Mensch ist kein Mensch". Det er ikke nok å være *ett* menneske hvis vi skal tale om et *menneske* i full mening. Ikke slik å forstå at en som ikke lever i fellesskapet mellom en mann og en

kvinne i ekteskapet ikke skulle være et helt og fullverdig menneske. Det er ikke slik at de som blir "ett" i ekteskapet, i utgangspunktet var to "halve". Men det er slik å forstå at ethvert menneske er bestemt til og avhengig av å leve i et menneskelig fellesskap. Menneskets menneskelighet kan derfor f.eks. ikke innskrenkes til et "cogito, ergo sum" (Jeg tenker, altså er jeg) (Descartes). Den må forståes omfattende, som "coexisto, ergo sum" (Jeg er til sammen med noen, altså er jeg). Når ensomhet blir en folkesykdom, står vi med andre ord overfor en umenneskelig utvikling.

b) En helhet av ånd, sjel og legeme

Mennesket er etter skapelsesberetningen å betrakte som *en helhet av ånd og kropp*: "Og Herren Gud formet mannen av jord fra marken og blåste livspust inn i hans nese, så mannen ble til en levende skapning" (1 Mos 2,7). Slik mennesket kommer fra Guds hånd har det en legemlig eksistens, samtidig som det er et åndsvesen. Poenget er da ikke at mennesket er todelt, eller tredelt - i "ånd, sjel og legeme" (1 Tess 5,23) - men at det er en *enhet*. Både menneskets kroppslige og psykisk/åndelige side er noe Bibelen ser som "overmåte godt", og dermed som noe mennesket skal si ja til, verdsette og pleie.

Menneskets *legemsside* og livets *lystsider* har ikke alltid vært like høyt verdsatt i kirkens historie. Det gjelder diverse asketiske retninger som har nektet seg bordets gleder, og det gjelder kristnes forhold til seksualitet og sensualitet. I dag er det imidlertid en bred kristen erkjennelse at Bibelen vet å verdsette begge deler høyt. Selv den ellers så pessimistiske Forkynneren sier at "Det beste et menneske kan gjøre, er å spise og drikke og ha det godt midt i alt sitt strev og slit under solen" (Fork 5,17). Og kong Salomo lovpriser både sensualiteten og det seksuelle samspillet mellom mann og kvinne: "Gled deg over din ungdoms hustru, den elskelige hind, den yndige gasell! Fryd deg alltid ved hennes barm, la hennes kjærlighet alltid beruse deg!" (Ordsp 5,18b-19; jf. Salomos Høysang!).

Men at mennesket er en fysisk, psykisk og åndelig helhet er et karakteristikum som reiser seg mot *enhver form* for reduksjonisme i menneskebildet. Moderne medisin og psykologi har f.eks. lært oss å se mennesket som en *psykosomatisk* helhet, mens menneskets åndelige side ikke alltid har vært like sterkt påaktet. Den senere tids "troforkynnelse" i bl.a. USA og Skandinavia har derimot hovedsakelig understreket menneskets *åndsside*; jf. den hyppig refererte (nærmest gresk-gnostiske) formelen: "Mennesket *er* en ånd som *har* en sjel og *bor* i en kropp." En *slik* tredeling er ikke dekkende for Bibelens syn, der f.eks. begrepene "ånd" og "sjel" overlapper hverandre^[5] og der det vanlige ordet for "sjel" (hebr. *néfesh*; gr. *psyché*) også kan omfatte det legemlige, som i 1 Mos 2,7.

Cuds historie med Israelfolket kan sees som en anskuelsesundervisning i hvordan et samfunn opptatt av *materielle* verdier kan blindes for de åndelige. Ørkenvandringen skulle demonstrere at "mennesket ikke lever bare av brød, men av hvert ord som kommer fra Herrens munn" (5 Mos 8,3). Jesus bekrefter denne sannheten når han selv fristes i ødemarken (Matt 4,4) og når han spør: "Hva gagnar det et menneske om det vinner hele verden, men taper sin sjel?" (Mark 8,36). Der finnes en "død av brød alene" (Dorothee Sölle), en åndløs materialisme som med forbruk og underholdning nok kan behage i øyeblikket, men som ikke kan tilfredsstillte det sug etter evige verdier som er nedlagt i mennesket som åndsvesen. "Alt skapte han vakkert i sin tid. Også evigheten har han lagt i menneskenes hjerter" (Fork 3,11). Mennesket er "mere end støv!"

Når *enkeltvitenskaper* vil opphøye *sin* bestemmelse av mennesket til en *totalbestemmelse*, står vi også overfor reduksjonismens fare. Enhver vitenskap er av metodiske grunner nødt til å avgrense sitt perspektiv når den skal undersøke mennesket. Ingen vitenskap kan studere alle aspekter på en gang. Men f.eks. psykologien ville ende i "psykologisme" dersom vi sa at mennesket restløst kan

forklares ut fra arv og miljø, liksom biologien tipper over i biologisme hvis den sier at mennesket "ikke er noe annet enn" resultatet av tilfeldige cellekombinasjoner.[6]

c) Verneverdig

En filosof kan også motsies når han på den annen side ikke tar tilstrekkelig hensyn til biologien når han uttaler seg om mennesket, f.eks. når han hevder at det ikke kan være tale om at et mennesket som har krav på *vern* før vi har med "en person" å gjøre, dvs.: ikke før fosteret får "sjølvutløyst rørsle som skuldast indre tilstandar" eller "adferd forårsaket av sansninger" - noe som etter sigende først er aktuelt i 16. eller 17. svangerskapsuke.[7] Da har filosofen ikke riktig kommet til rette med annen biologisk innsikt, nemlig at det er en kontinuitet hos mennesket fra konsepsjonen av. I lys av denne kontinuiteten vil et kristent menneskesyn måtte hevde at vi ikke bare skal verne "personer", vi skal også verne menneskelig biologisk liv. For mennesket er, som sagt, en uløselig enhet av biologi og person. En rendyrket personal bestemmelse av mennesket er like utilstrekkelig som en ensidig biologisk eller genetisk bestemmelse er det. Et kristent menneskesyn taler altså for *vern av mennesket* på bakgrunn av at det er skapt i Guds bilde, og dette vernet gjelder også det ufødte liv (se f.eks. Sal 139,13-16; Jes 13,18). Om det befruktete egg og om fosteret i 6. uke kan det samme sies som om fosteret i 20. uke: det er menneske på et tidlig stadium.

Men her vil noen innvende at én ting er å si at mennesket er en unik Guds skapning, noe annet er å si at dette mennesket har krav på et spesielt vern. For da går vi fra et "er" til et "bør", og det er som kjent ikke alltid tilrådelig, moralfilosofisk sett. Når kristen etikk likevel gjør det her, så er det fordi *Bibelen* faktisk setter et særlig vern om mennesket på bakgrunn av at det er skapt i Guds bilde: "Når noen utøser menneskeblod, skal hans blod bli utøst av mennesker; for Gud skapte mennesket i sitt bilde" (1 Mos 9,6). Gudbilledligheten innebærer altså også at det settes et vern om mennesket. Mennesket skal og kan råde over øvrige skapninger, men ikke over sitt medmenneske (jf. det 5. bud). Krig i Guds navn og praktisering av dødsstraff i det gamle Israel viser at man ikke oppfattet vern om menneskelivet som absolutt. Likevel gis altså mennesket et særskilt verd og vern, noe også rettreglene avspeiler, f.eks. 3 Mos 24,21f; 2 Mos 21,20f).

Også *allmenne fornuftsgrunner* kan anføres for at vi ikke bare *kan* men *skal* gå fra et "er" til et "bør" når det gjelder å verne om mennesket. K. E. Løgstrup argumenterer f.eks. for at når mer eller mindre av et annet menneskes liv legges i vår hånd, så innebærer denne kjennsgjeringen *en fordring* om å ta vare på dette livet. Å si noe annet ville være ensbetydende med å "stille sig indifferent til spørsmålet, om livet skal fremmes eller ødelegges." [8]

Mennesket representerer altså ikke bare et nakent "faktum", men en *verdi* som skal vernes. Historien har dessverre altfor ofte vist at dette ikke er en uimotståelig fordring. Men den er uimotsigelig.

2. Det mennesket har, har det fått

a) Mennesket lever av Guds gavmildhet

Mennesket har i følge Bibelens skapelsesberetning fått sin "livspust" av Gud (1 Mos 2,7), og han som i tidenes morgen skapte himmel og jord, han sørger fremdeles for sitt menneske og sin verden. I Bibelens salmebok lovprises derfor Gud som den som fortsatt skaper og holder verden oppe (Sal 104,10ff; 136,25).

Det er altså ingen av oss som "kan" det å leve, som kan leve av seg selv. Med all verdens teknologi er vi ikke selvforsynte eller selvstendige. Vi *får* livet fra åndedrett til åndedrett. "Alle mine kilder er i deg", sier salmisten (Sal 87,7; jf. 36;10). Det er i Gud vi "lever, beveger oss og er til" (Apg 17,28). "Dersom (Den allmechtige) bare tenkte på seg selv og tok sin ånd og sin livspust tilbake, da ville hver levende skapning dø og mennesket bli til jord igjen" (Job 34,14; jfr. 41,2). Mennesket *lever av Guds gavmildhet*.

Kristen skaperetro er derfor ikke bare en tro på at Gud en gang i en fjern fortid skapte universet - og slett ikke en tro på at Gud siden har overlatt skaperverket og mennesket til seg selv (deisme). Nei, kristen skaperetro innebærer at Gud fremdeles er Den Ene og suverene Livgiver. Som det heter i barnelærdommen: "Jeg tror på Gud Fader, den allmechtige, himmelens og jordens skaper. Det er: Jeg tror at Gud har skapt *meg* og alle andre skapninger. Han har gitt meg legeme og sjel, forstand og alle sanser. Han holder alt dette ved lag og gir meg hver dag det jeg trenger for å leve" (Luthers lille katekisme, vår uth.). Fremdeles lar Gud hver dag "sin sol gå opp over onde og gode og lar det regne over dem som gjør rett og dem som gjør urett" (Matt 5,45). Han strør ut sine gode gaver og gir skapningen "mat i rette tid" (Sal 145,15f).

Mennesket er altså stilt overfor Herren Gud og har med ham å gjøre, nyter godt av hans omsorg, rett og slett ved at det er blitt til og lever - ikke først ved at mennesket kjenner Gud eller ved at det anerkjenner ham som sin Herre og livgiver. Et kristent menneskesyn sier med andre ord at vi alle kan takke Gud for vår eksistens. Det er vel også dette som ligger bak når mennesker sier at "livet er en gave". Men hvis livet er en gave, er der vel også en Giver? Å si at "jag vil tacka livet" gir liten mening.

b) Mennesket er dødelig

Gud gir mennesket liv. "Herren Gud formet mannen (ha `adam)"^[9] av jord fra marken (ha `adama) og blåste livspust inn i hans nese, så mannen ble til en levende skapning" (1 Mos 2,7). Men Gud kan også ta sin ånd og sin livspust tilbake. "Herren sa: min ånd skal ikke for alltid bo i menneskene; for de er bare svake skapninger" (1 Mos 6,3; jf. sitatet fra Job 34,14 ovenfor). Med andre ord: mennesket er av jorden, jordbundet, jordisk - og dermed *dødelig*. "Av jord er du, og til jord skal du bli", som det lyder i domsordene over mannen (1 Mos 3,19).

Så snart vi begynner å tenke over at vi er til, melder den tanken seg at vi ikke skal være her bestandig. Mennesket er det vesen som kan reflektere over sitt liv og sin død. Vi har mottatt livet og får det daglig fra Herrens rause hånd. Men en dag må vi gi slipp på jordlivet. Derfor kan vi bare tale meningsfylt og troverdig om menneskets liv dersom vi også tar døden med i betraktning.

I møte med døden åpenbares menneskets livsholdning, og det er først i lys av døden at vi kan se hva vi gjorde ut av livet. Ved dødssengen samles alle menneskets erfaringer. Martin Luther sier i en berømt preken fra 1519 (Om det å forberede seg på å dø) at man gjennom livet skal "øve seg i tanken på døden, og tvinge den frem så lenge den er fjern og ikke selv presser seg på".^[10] "Glem ei, du er støv," sier Wergeland. Å være menneske innebærer ikke bare en utfordring til å si ja til livet, det innebærer også å måtte si ja til døden. Det står et "memento mori" (Husk du skal dø) over menneskelivet.

Når mennesket er dødelig og forgjengelig, er det også *svakt* og henvist til Guds hjelp: "(Gud), hjelp oss nå mot fienden! Her duger ikke menneskers hjelp," ber man i Sal 60,13f. For kristen *livsholdning* betyr menneskets dødelighet at man stadig må øve seg på å gi seg ut av sin egen engstelige hånd og sette sin lit til han som er Herre over liv og død. Kristen *holdning til egen død* er

å gi seg endegyldig ut av sin egen hånd og å sette sin lit til han som tar det livet han gav. *Å ta imot og å gi slipp* er derfor de to grunnaktene i menneskelivet.

For kristen *etikk* betyr menneskets dødelighet at mennesket ikke bare har rett til å leve. Det har også rett til å dø en naturlig død. Mennesket har ikke rett til å ta eget eller medmenneskers liv, men når døden er ufrakommelig, skal mennesket få dø. Medisinsk innsats for mennesket må derfor rette seg mot for tidlig, unaturlig død. Legen skal ikke ta sikte på en blott og bar forlengelse av pasientens liv. Man skal ikke ta liv, men når døden kommer, skal man la dø.

c) Kjenn deg selv, kjenn Herren

Det antikke, sokratiske ideal "Kjenn deg selv" vil i lys av det ovenstående ikke være tilstrekkelig for å komme frem til fullgyldige svar på spørsmålene om hvem mennesket er og hvorfor det er her (Stanislavskijs andre og tredje spørsmål). Mennesket kan ikke erkjenne seg selv rett bare gjennom å granske seg selv. Vi må føye til det bibelske ideal: "La oss lære å kjenne Herren!" (Hos 6,3). Mennesket kjenner sin bestemmelse først når det lærer sin Gud å kjenne.

Det har betydning for oppdragelsen av mennesket. Om vi skulle peke på en konsekvens som et kristent menneskesyn har for pedagogikkens formål, kunne det være naturlig å referere hva Luther sier mot slutten av utleggelsen av det 4. bud i sin Store katekisme. Budet lyder: "Du skal hedre din far og din mor." Luther adresserer budet også til *foreldrene* og går inn på det ansvar *deres* stilling medfører: "De skal ikke bare fø sine barn (..) og forsørge dem legemlig, men *aller mest oppdra dem til å prise og ære Gud*. (...) Vi må ikke bare tenke på hvordan vi skal samle sammen gods og gull for dem, for Gud kan saktens - som han også daglig gjør - fø dem og gjøre dem rike uten vår hjelp. Nei, barn har han gitt og betrodd oss for at vi skal *oppdra og lede dem etter hans vilje*. Ellers hadde han slett ingen bruk for far og mor. Derfor skal enhver vite at han (...) framfor alt har plikt *til å oppdra barna sine til å frykte og kjenne Gud*, og dersom de er flinke, også til å la dem gå på skole og studere, for at de skal kunne brukes der det er behov for dem."^[11]

3. Menneskets storhet, feilbarlighet og sårbarhet

a) Lite, men stort og godt

Den bibelske teksten som mest direkte gjør mennesket til tema, er vel Salme 8. Den er en individuell hymne, men den er ingen lovprisning av mennesket. Den er et menneskes lovsang til Herren Gud, som kommer det i hu og tar seg av det (Sal 8,2.10). Likevel inneholder salmen sterke uttrykk for at mennesket er uforlignelig og har en enestående stilling blant Guds skapninger. Mennesket er *lite* mot det mektige og myldrende universet Gud har skapt, enn si mot Skaperen selv: "Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer, månen og stjernene som du har satt der, hva er da et menneske....?" (v. 4f). Men mennesket er samtidig *stort* fordi Skaperen har velsignet mennesket og reist det opp til å være hans medarbeider: Mennesket sies å være "lite ringere enn Gud og kronet med ære og herlighet." Gud har gjort det til herre over sine henders verk. Alt er lagt under dets føtter (v. 6ff). Mennesket fremstilles her med kongelig verdighet, som Guds stedfortredende regent på jorden, med råderett over skaperverket. Det er en høyst betrodd herre og Guds ansvarlige tjener på samme tid.

Mennesket kan være *rikt utrustet* med bl.a. pedagogiske, skapende og kunstneriske evner for sin gudgitte gjerning: "Evne til å lære opp andre har Herren gitt i hans hjerte, både ham og Oholiab... Han har utrustet dem med dyktighet til å utføre alle slags treskjæring, kunstvevning, broket

vevning.... og alminnelig vevning. De skal tenke ut og lage alle slags kunstferdige arbeider, ... alle menn som har evner og anlegg for det, som Herren har gitt evner og innsikt, så de forstår å gjøre alt det arbeid som skal til for å reise helligdommen..." (2 Mos 35,34-36,1).

Liksom mennesket kan fremstå som fremragende fagmann som lærer, håndverker, kunstner, osv., til glede for sin Skaper og sitt medmenneske, så kan mennesket gjøre uendelig mye godt på det moralske plan. Gud har lagt sin lov, sin innsikt og sin gode vilje inn i menneskehjertet (Sal 37,30f; 51,8). Derfor kan mennesket også være uforlignelig i sin *godhet* mot sin neste. I fedrehistorien leser vi f.eks. hvordan lurendreieren Jakob overraskes av Esaus uventede velvilje når ham omsider vender hjem til broren som han har snytt både for førstefødselsretten og velsignelsen: "Da jeg så ditt ansikt, var det som jeg så Guds eget ansikt; så vennlig var du mot meg" (1 Mos 33,10).

Hele visdomslitteraturen i Det gamle testamente har som forutsetning at mennesket kan oppdras og utvikles til det gode, til "rettsinn og all god framferd" (Ordsp 2,1ff). I Det nye testamente til å etterstrebe "alt som er sant, alt som er edelt, rett og rent, alt som er verd å elske og akte, all god gjerning og alt det som fortjener ros", dvs. alt det gode som også mennesker utenfor menigheten legger vinn på (Fil 4,8; jf. 2 Kor 8,21 og Rom 2,14f).

b) Mennesket feiler

Men mennesket kan også bruke sin kløkt til å pønske ut det som er ondt. Under omstendigheter kan mennesket gjøre seg uforståelig hard mot sin Skaper og Herre: "Da Israel var ung, fikk jeg ham kjær, jeg kalte min sønn fra Egypt. (...) Jeg dro dem med milde bånd, ja, med kjærlighetens tømmer. (...) Men jo mer jeg ropte på folket, dess mer gikk de bort fra meg." (Hos 11,1ff; jf. Jer 9,14; 11,8; 18,12). Dette gjelder ikke bare Israelsfolket, men mennesket generelt: "De som pønser på ondt, har svik i hjertet" (Ordsp 12,20a). Kong Salomo innser at det ikke finnes noe menneske som bare gjør godt: "Hvem kan si: "Jeg har holdt hjertet rent, nå er jeg rensset for synd?"" (Ordsp 20,9; jf. 1 Kong 8,46). I dette får han følge av kjærlighetens apostel (1 Joh 1,8).

Når *bestemmelser til vern* om mennesket ble aktualisert fra gammelt av, slik vi har sett ovenfor, så henger det nettopp sammen med dette at mennesket også er en *feilbarlig* skapning. Det at vi har behov for *etikk* på ulike områder i livet, bunner i at mennesket kan ta feil og trå feil. Dette er også den dypeste grunnen til at vi trenger en *pedagogikk*, at vi som barn må oppdras og undervises. For ikke alt som er naturlig for mennesket å tenke og gjøre, er rett. Undervisning og fostring er nødvendig for at mennesket i størst mulig grad skal kunne virkeliggjøre det det var skapt til.

Mennesket kan ta feil av rett og galt på den måten at det tror at det som er galt, i virkeligheten er rett - og vice versa. Det kan kalle "det onde godt og det gode ondt" og gjøre "mørke til lys og lys til mørke, bittert til søtt og søtt til bittert" (Jes 5,20). På den annen side kan et menneske som *vet* hva som er rett, likevel *velge* å gjøre det som er galt. *Innsikt* i rett og galt er kanskje en nødvendig, men slett ikke en tilstrekkelig forutsetning for å *handle* rett. Apostelen erkjenner at "det gode som jeg vil, gjør jeg ikke, og det onde som jeg ikke vil, det gjør jeg." (Rom 7,19). Kanskje vi ikke en gang *vil* det gode, alltid.

Et kristent menneskesyn har altså ikke den samme store tro som Sokrates på at den som *vet* hva som er rett, også vil *gjøre* det rette. Erfaring viser da også at vi ofte handler mot bedre vitende. Fornuften leter ikke alltid etter begrunnelser for det rette. Kanskje leter den like ofte etter smutthull eller unnskyldninger for det gale eller for å slippe å gjøre det rette. "Gud skapte menneskene slik de skulle være, men de prøver så mange slags påfunn" (Fork 7,29).

Årsaken til alt dette er, sier Bibelen, *syndefallet*. Mennesket var skapt til å leve i harmoni med sine medmennesker, sin Skaper og naturen. Men mennesket valgte å gjøre opprør mot Gud. Derfor er det at fiendskap og krig, rasisme og trakassering, konflikt og disharmoni i så stor grad preger menneskers liv i den store verden - som i de nære forhold.

Kristen antropologi har altså mye godt å si om mennesket, men den går ikke ut på at mennesket er "godt på bunnen." Piet Hein fanger inn den bibelske realismen i synet på menneskets når han spør: "Hvis mennesket er godt på bunden, hvorfor er det det da ikke?"

I noen kretser kan vi møte den tolkning av syndefallsberetningen at menneskets sinn ble formørket, slik at vi ble ute av stand til å skille mellom godt og ondt. Men beretningen sier faktisk det motsatte. Etter at både Adam og Eva - som er vårt felles opphav og samtidig representanter for menneskene til alle tider - har spist av frukten på treet, bekrefter Gud selv det slangen fristet med på forhånd: "Nå er mennesket blitt som en av oss og kjenner godt og ondt" (1 Mos 3,5.22). Å være menneske vil altså si å være ufrakommelig *moralisk*, et vesen som kan skjelne mellom godt og ondt. Og fordi mennesket kan skille godt fra ondt, kan det trekkes til *ansvar* for sine handlinger. Det forutsettes ikke dermed at mennesket alltid vet hva som er rett og galt, men at det i det minste burde vite det, eller burde ha forsøkt å finne ut av det. Når mennesket gjør det som er galt, er det altså ikke fordi det ikke vet bedre. Vi gjør det som er galt *mot bedre vitende*, eller mot det vi *burde* visst.

c) Menneskelig lidelse og medlidelse

Det å kjenne godt og ondt har imidlertid ikke bare med etikk og moral å gjøre, det har også med det å gjøre at mennesket erfarer at livets glede er uløselig forbundet med dets smerte. Der er "en tid til å fødes og en tid til å dø, en tid til å le og en tid til å gråte, en tid til å danse og en tid til å sørge, en tid til å ta i favn og en tid til å la det være, en tid til krig og en tid til fred" (Fork 3,1ff). Mennesket har uendelig mye å fryde seg over i livet. Derfor minner David seg selv om at han ikke må glemme alle Guds velgjerninger: "Min sjel, lov Herren, glem ikke alle hans velgjerninger! Han fyller ditt liv med det som godt er" (Sal 103,2.5). Men i det livet vi lever "øst for Eden" (1 Mos 4,16), er samtidig belastninger og *lidelse* blitt noe ufrakommelig. Det er dette som ligger i domsordene over Eva og Adam: "Stor vil jeg gjøre din møye så ofte du er med barn; med smerte skal du føde.... Med møye skal du nære deg av (jorden) alle dine levedager. Med svette i ansiktet skal du ete ditt brød" (1 Mos 3,16a.17b.19a).

Selv om begge deler er en følge av syndefallet, så har *det onde* fremdeles med ondskap og menneskets medskyldighet å gjøre, mens *det vonde* like mye har med menneskets "skjebne" å gjøre, for å bruke et litt belastet uttrykk. Mye vondt kan riktignok være en følge av menneskelig ondskap, men ikke alt. Sykdom, ulykke, katastrofe kan ramme mennesker uten at en selv eller andre kan sies å være skyld i det.

Det er i tråd med et kristent menneskesyn å *kjempe mot* alle former for lidelse i dette verdensløp, som det er å bekjempe ondskapen. En slik kamp på det sosiale, psykiske og fysiske plan er en del av Guds kamp for sitt truede skaperverk, en kamp Jesus tydeliggjør når han metter sultne og helbreder syke. Kampen mot lidelsen er en legitim og nødvendig kamp i denne verden. Men vi kan *ikke* - verken i medisinen eller i livet for øvrig - ha som målsetting å *utrydde* all lidelse i denne verden. For i ulik grad og form vil lidelsen alltid hefte ved menneskelivet. Det er bare Guds nyskaping av verden som helt kan befri mennesket fra "det vi må lide her i tiden" (Rom 8,18ff). "Alle har sitt / stort eller litt / himlen alene for sorger er kvitt."

I lys av dette - og av all menneskelig erfaring - fortoner det seg derfor som utopisk når Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer menneskelig helse som "en tilstand av fullt fysisk, psykisk og sosialt velvære, ikke bare fravær av sykdom" (1946). Denne definisjonen fanger ikke inn et mulig menneskeliv i dette verdens løp, heller ikke i vesterlandske overflodssamfunn. I et bibelsk perspektiv må denne oppfatningen av helse heller sees som en visjon av menneskelivet i det kommende Guds rike, der "døden ikke skal være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som før var, er borte" (Åp 21,4).

Antikken priste høyt den egenskapen mennesket hadde til å *heve seg over* lidelse og pasjoner. Men en slik holdning *kan* slå over i apati og likegyldighet overfor andres lidelse, i følelseskulde. Dette er også en risiko for den som vil eliminere lidelsen. Hvis vi ikke er i stand til å integrere lidelsen i menneskelivet, kan vår *medlidelse* avstumpes. Menneskets utfordring er derfor å kombinere kampen mot umenneskelige og nedbrytende lidelser, med vår evne til sympati med den som lider. Hvis vi legger oss til et helsebegrep eller et menneskeideal som gjør all lidelse til patologi, risikerer vi samtidig å ta knekken på det som heter sympati og empati. Ja, vi kan spørre, som det har vært gjort, om ikke en målsetting om å gjøre slutt på lidelsen til syvende og sist ville innebære at vi også måtte gjøre det av med dem som lider - eller også med de (fostre) som har utsikt til å lide?!

Hva dette skal ha av *konsekvenser bl.a. for den humane del av bioetikken*, må vi snakke mye sammen om i årene som kommer. For i vår berettigede iver etter å bekjempe lidelser, kan vi med ny medisinsk teknologi fristes til å skape mennesker i vårt eget, "perfekte" bilde. Vi kan etterhvert diagnostisere ikke bare alvorlige sykdommer, men også mer eller mindre uønskede egenskaper ved mennesket på fosterstadiet, kanskje allerede på prøverørsstadiet. Hvordan vil slike muligheter påvirke vårt syn på mennesket? Hvordan skal vi forholde oss til kunnskapen om oss selv eller vårt avkom når vi ikke "bare" kan påvise ryggmargsbrokk eller Downs syndrom hos fosteret, men også kjønn, anlegg for cystisk fibrose, disposisjon for dysleksi, eller for trivielle "avvik" som fargeblindhet, kjevhendthet eller fregner? Har vi moralsk ryggmarg til å bære en slik kunnskap? Her står vi ved ett av de områder der vårt menneskesyn skal prøves fremover. Fra nå av gjelder det ikke bare å kunne svare på spørsmålet "Hva er et menneske?" Vi er allerede stillet overfor *spørsmålet om hvilket menneske vi vil ha!*

Jeg mener ikke å antyde at mennesket - med sin biologi og sine gener - er uangripelig. Men det kommer til å kreve mer enn fornuft og forstand av oss når vi skal ta fatt på spørsmålet om hva vi skal bruke all den informasjonen om mennesket til som allerede er tilgjengelig *og* den som det verdensomspennende HUGO-prosjektet (The human genome project) regner med å skaffe oss når alle menneskets gener er kartlagt i år 2010 eller der omkring.

Det er vel ikke galt om vi ønsker at våre etterkommere skal bli friskere, vakrere, vennligere og klokere enn oss. Men hva vil skje hvis vi når dit hen at vi selv kan bestemme våre egne eller våre barns egenskaper? En dansk skribent setter saken på spissen: "Hvordan ville *du* ønske at være? Pukkelrygget og klumpfodet og evnesvag? Nej, vel. Der er mildest talt højrisko for at menneskeheden ville ende som en art Barbie-dukke med 240 i IQ og en levealder på 120 år, fra hvilket tidsrum eneste dispensasjonsmulighet ville være døden af kjedsomhet i utide. - Sagt i det lette tonefald. I det alvorlige lyder spørsmålet: Hvem har egentlig givet os ret til at skabe os sådan?"^[12] Vi kan mene at dette er å overdramatisere fremtidsutsiktene for mennesket. Men vi kommer nok ikke utenom spørsmålet om vi i fremtiden vil vite av mennesket slik det faktisk *er*. Hvis vi fremdeles vil det, må vi stille opp for hverandre. For hvis mennesket bærer med seg *både* skapelsens fantasifulle muligheter *og* syndefallets smertefulle begrensninger, så betyr det at vi også i fremtiden vil være utlevert til hverandres fellesskap og omtanke.

4. Rettfærdiggjort ved tro

Vi har tidligere sagt at det er karakteristisk for det kristne menneskesyn at livet er en gave mennesket alltid bare kan motta. Dette vil vi avslutningsvis vende tilbake til. For også når det blir tale om hvor mennesket går (Stanislavskijs fjerde spørsmål), blir det snakk om *å ta imot* den gode fremtid av Guds hånd. "Sannelig, jeg sier dere: Den som ikke tar imot Guds Rike likesom et lite barn, skal ikke komme inn i det", er Jesu kjente ord (Mark 9,15). "For så høyt har Gud elsket verden at han gav sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham ikke skal gå forta, men ha evig liv" (Joh 3,16).

Det er vel ingen av Jesu apostler som sterkere enn Paulus har fremhevet at mennesket får del i det evige liv ene og alene av Guds nåde. Gjennom sitt evangelium om *rettfærdiggjørelse av ugudelige* gjør nemlig Paulus det klart at arving til det evige liv blir mennesket ikke på grunnlag av utrustning eller prestasjoner. Det skjer på grunnlag av tro på Jesus Kristus, uten gjerninger: "For vi mener at mennesket blir rettfærdig for Gud ved tro, uten lovgjæringer" (Rom 3,28; 4,3-5).

Lutherdommen har gjort *evangeliet om rettfærdiggjørelse ved tro alene* til selve sentralnerven i læren om mennesket. "(De lutherske menigheter lærer) at menneskene ikke kan bli rettfærdiggjort overfor Gud ved egne krefter, fortjenester eller gjæringer, men at de blir rettfærdiggjort uten vederlag for Kristi skyld ved troen, når de tror at de blir tatt til nåde, og at syndene blir forlatt for Kristi skyld, han som ved sin død har gjort fyldest for våre synder. ..." (Confessio Augustana, art. IV).[13]

Den svenske teologen Gustav Wingren peker på hva denne læren om rettfærdiggjørelsen betyr for oss i dag: "Rettfærdiggjørelse ved tro betyr bl.a. at (...) jeg stilt overfor Gud får høre: Du er min. Frykt ikke! Jesus Kristus, på korset, dømmer deg ikke, men gir deg oppreisning. Reis deg opp! Du er fri. Gå ut blant dine medmennesker og gi oppreisningen videre! Konkurrer ikke med dem, det trenger du ikke, styrk dem heller! Styrk og befri nettopp dem som andre trækker på! (..) De ord som kommer fra kirken må på nytt bli befriende ord, ikke ord som gjør byrdene større. En protest mot det voldsomme tempoet som samfunnet vårt er preget av, er også i tråd med evangeliets budskap. En protest mot den utnyttelsen av arbeidskraft som vi ser i dag, og som fører til at stadig flere blir utslitte, forbrukte, tilsidesatt. (...) Deretter handlingene. Det er på tide at vi kristne i handling, hverdagshandling, gjør oss fri fra konkurransementaliteten, fri fra å skulle være så "fine" som mulig. Det høres kanskje rart ut - men det burde stråle ut en viss likegyldighet fra oss, glad likegyldighet. Et menneske som er uberørt av konkurranseånd, gjør det lettere å puste her på jorda. Og det er det kirken er til for, å gjøre det lettere å puste "fritt"."[14]

Gjennom læren om rettfærdiggjørelsen er det innerste i menneskets bestemmelse avdekket: både et "amor ergo sum" (Jeg elskes, altså er jeg) og et "amo ergo es" (Jeg elsker, altså er du) (Egil A. Wyller). Sannest er derfor mennesket når det finner seg selv i takknemlig ydmykhet for Guds ansikt - og i glad hengivelse til sitt medmenneske.

[1] Det følgende samsvarer i det vesentlige med mine forelesninger på menneskesynseminaret ved NLA i 1992 og 1993 (Kristent menneskesyn. Et bibelteologisk perspektiv) og i 1995 (Det kristne menneskesynet).

[2] Erkjennelsesproblemet er berørt i Jostein Sæthers artikkel i denne boken, under avsnittet "Empirisme".

[3] De viktigste fremmedord er forklart i en ordliste etter artikkelen.

[4] Se f.eks. reportasje i Vårt Land 21.11.1995, der psykolog Magne Raundalen "slår et slag for sterkere skyldfølelse".

- [5] Sjelen kan uttrykke åndelig aktivitet, den kan fryde seg i Gud, lovsynge ham, tørste etter ham (Sal 35,9; 42,3; 63,2; 103,1-2) og menneskets ånd kan på sin side stå som uttrykk for sjelelige evner, interesser, lidenskaper og vilje (Jes 11,2; Esra 1,5; Sal 51,12).
- [6] Til reduksjonismeproblemet, se ellers Jostein Sæthers artikkel i denne boken.
- [7] Filosofen Jens Saugstad til Vårt Land 28/2-95 og i sitt kapittel om abort i Kjell Eyvind Johansen (red.): *ETIKK - en innføring*, Oslo 1994, s.280-320 (her sitert fra s.311).
- [8] Knud E. Løgstrup *Den etiske fordring*, København 1991, s.28f.
- [9] Det hebr. `adam, som dels oversettes "mannen" og dels som egennavn, er det substantivet som oftest brukes for "menneske" i Det gamle testamente. Det betegner *arten* menneske og brukes helst ikke om enkeltpersoner.
- [10] Martin Luther *Verker i utvalg, Bind I*, Oslo 1979, s.299.
- [11] Martin Luther *Verker i utvalg, Bind V*, Oslo 1982, s.268f (mine uthevninger).
- [12] Signaturen *ks* til artikkelen *Racehygiejne* i avisen Information, 3.2.1995.
- [13] Her sitert etter *Konkordieboken*, Oslo 1985, s. 30.
- [14] Her sitert etter Harry Månsus: *Veien hjem, Nye Luther / Credo Forlag*, s.78f.

Litteratur for videre studium:

De som vil studere emnet grundigere vises til to verdifulle norske bøker (som begge gir ytterligere litteraturhenvisninger): - *Det kristne menneskesyn*. Ringforelesninger 1976 ved lærere på Menighetsfakultetet. Universitetsforlaget, 1978. (Min artikkel har hentet vesentlige impulser særlig fra A.J.Bjørndalens bidrag der.)

- Terje Stordalen: *Støv og livspust. Mennesket i Det gamle testamente*. Universitetsforlaget, 1994. (Denne boken har fått en grundig omtale av Kåre Berge i Tidsskrift for Teologi og Kirke 2/1995, s.147-151.)

- Agne Norlander har gitt en kortfattet men instruktiv fremstilling av *Bibelens syn på mennesket*, nå i dansk utgave på Kristent Pædagogisk Forlag, Skjern 1994.

Denne artikkel var bragt på KPI's hjemmeside: www.kpi.dk